

37. 014(K)
M-18

Oktatásügy határon

Molnár Eleonóra
Orosz Ildikó

Kiadja a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség

A könyv megjelenését támogatta a

A borítón Tóth Lajos festménye látható

©Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 2009

©Molnár Eleonóra, 2009

©Orosz Ildikó, 2009

ISBN 978-966-7670-40-5

Molnár Eleonóra

Orosz Ildikó

Oktatásügy határon

Molnár Eleonóra

Orosz Ildikó

Oktatásügy határon

Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség
Ungvár, 2009

Tartalomjegyzék

Előszó.....	8
Molnár Eleonóra-Orosz Ildikó: Adalékok a határon túli magyar nyelvű oktatás többségi állami költségvetésből történő finanszírozásához (2007)	9
Bevezetés.....	11
A pedagógusok bérezése.....	12
Intézmények fenntartása.....	15
Adózási feltételek.....	17
Finanszírozás a Beregszászi járás példáján.....	20
Orosz Ildikó: A kárpátaljai magyar felnőttképzés rendszere	23
Iskolarendszeren belüli magyar nyelvű oktatás, szakképzés és felsőfokú képzés	25
Az ukrajnai felnőttképzés, továbbképzés, átképzés jogi keretei.....	30
Kárpátalja munkaerő-piaci helyzete és humánerőforrás-politikája.....	33
Összegzés. A továbblépés lehetséges útjai	37
Molnár Eleonóra-Orosz Ildikó: Karrierutak vagy parkoló-pályák? Frissdiplomások karrierje, migrációs tendenciája, felnőttképzési igényei a Kárpát-medencében	41
Bevezetés.....	43
Tipikus karrier-pályák.....	52
Felsőoktatás és karrier összefüggései.....	58
A migrációt befolyásoló tényezők.....	72
Felnőttoktatási igények háttere.....	78
Hipotézisek.....	82
Irodalom	86
Mellékletek	87
Molnár Eleonóra: A felnőttképzés piacán	91
Bevezetés.....	93
Pacobo Ltd. - Csap	96
Dorcas AID - Szúrte.....	98
Szociális Alapítvány - Beregszász.....	100
II. RF KMF Felnőttképzési Központja - Beregszász	102
Máltai Szeretetszolgálat - Beregszász.....	104

Molnár Eleonóra: Egy tiltó norma érvényesülése az egyházi líceumokban Kárpátalján	107
Bevezető.....	109
Az egyházi „elitképzés” lehetőségének megteremtése Kárpátalján.....	110
Egy tiltó norma érvényesülése.....	113
Összefoglalás.....	121
Irodalom	122
Interjúk jegyzéke.....	123

Molnár Eleonóra: A kárpátaljai magyar pedagógustársadalom egy kérdőíves vizsgálat tükrében	125
Bevezető.....	127
Nemzetközi és kárpátaljai kihívások.....	129
Általános szociodemográfiai adatok.....	130
A pálya stabilitása - jövőkép.....	138
A diákok megítélése. Iskolaválasztás.....	139
Hasznosság és környezet.....	141
A tanári munka hatékonysága.....	143
Iskola és szülők kapcsolata.....	146
Összegzés.....	148
Irodalom	149

Molnár Eleonóra: A közoktatás hatásvizsgálata: érettségizők 2007	151
Bevezetés.....	153
Szociodemográfiai adatok.....	155
Fókuszban a tanulók élettapasztalatai.....	160

Орос Ілдїко: Забезпечення розвитку освіти, культури, збереження національно-культурних традицій представників національних меншин в Закарпатській області	169
Актуальність питання	171
Основна мета.....	171
Методи дослідження.....	171
Деякі визначення про національні меншини.....	171
Національні меншини Закарпатської області.....	173
Стан та забезпечення розвитку освіти, культури, національно-культурних традицій національних меншин у Закарпатській області з точки зору їх представників.....	182
Русини	182
Угорці.....	182
Цигани.....	185
Румуни.....	186
Словаки.....	187
Росіяни.....	187
Поляки.....	188

Німці	189
Висновки.....	190
Література.....	191

Eleonora Molnar: The Conditions of Functioning of Denominational Educational Institutions in Ukraine (Transcarpathia) 195

Denominational proportions.....	198
The religious diversity of Ukraine's population	198
The religious distribution of the Carpathian Hungarians.....	199
Legal Background	201
The Conditions of Establishment of the Transcarpathian Public Schools.....	203
The List of Literature Used.....	210

Орос Ілдіко
Забезпечення розвитку освіти, культури,
збереження національно-культурних традицій
представників національних меншин в
Закарпатській області

Актуальність питання

В Україні активно обговорюється питання концепції мовної політики, яке стоєть представників всіх національностей, які проживають на теренах нашої області. Обласна рада не може не займатися цими питаннями. Актуальним постає це питання й тому, що попередні скликання Закарпатської обласної ради ще не вивчали комплексно питання стану освітньо-культурних потреб національних меншин Закарпаття, окрім проблеми ромського населення.

Основна мета

Виходячи із суспільної значимості освіти та культури, розкрити становище, зміни в освіті та культурі національних меншин на Закарпатті, накреслити основні тенденції розвитку, підвести підсумки роботи, проведеної за минулі роки незалежної України.

Методи дослідження

Після розкриття змісту основних публікацій спеціальної літератури з даної теми за допомогою статистичних даних перепису населення та раніше проведених досліджень, вивчення даних отриманих, від державних органів мали можливість аналізувати формування учнівського/студентського контингентів нашої області.

Шляхом анкетування провели широке вивчення думки представників національних меншин області, а також врахували думки представників національно-культурних товариств, інтелігенції національних меншин, висловлених на засіданні круглого столу 30-го листопада 2006 року.

Деякі визначення про національні меншини

В теорії суспільних наук та працях науковців В. Нікітюка, М. Шульги, Т. Козма, Скутнаб-Кангаса, Н. Сейко, Гідценса, Р. Йоов, Д. Кіш, а також у дослідницьких роботах М. Товт та І. Орос визначені основні положення щодо національних меншин. Серед важливих ознак, які характеризують національні меншини, можемо виділити наступні:

- кількісний аспект, в якому розрізняють абсолютну і релятивну (відносну) величину. За абсолютною кількісною величиною виділяють категорії національних меншин, чисельність яких менше 20 тисяч, або від 20 до 100 тисяч, або від 100-150 тисяч, і понад 500 тисяч. За відносною кількісною величиною виділяють меншини, чисельність яких менше 3% від усього населення, такі

що складають від 3% до 10% населення, і такі, що складають більше 10 % від населення регіону або держави.

- структурно-соціальний стан в суспільстві, тобто статус групи, її ставленням до влади, політичні орієнтації, можуть чи не можуть національні меншини виразити свої інтереси, і чи здатні зосередити свої сили для реалізації цих інтересів.
- розташування національних меншин, тобто компактно чи дисперсно проживають, мають або не мають таку країну де ця національна меншість складає більшість, і на якій відстані вона знаходиться від цієї держави.
- ідентифікація національних меншин, яка може бути сильною, слабкою, символічною чи пов'язана з релігійним віросповіданням.
- походження, шляхи формування, тобто яким чином стали національною меншиною (представники самі вибрали собі іншу країну для подальшого життя або стали національною меншиною на своєму місці проживання в результаті політичних та історичних подій).
- рівень урбанізації, тобто в сільській чи в міській місцевості мешкає більшість представників національних меншин.
- рівень освіти представників національних меншин.
- мовні уподобання.
- економічний стан, тобто, яка питома вага представників національних меншин в економіці регіону, краю або держави.
- та інші.

Розрізняють декілька типів національних меншин:

1. Автохтонні меншини, що утворилися в результаті складних процесів історичного розвитку певних територій з етнічних груп, які мешкали поруч у процесі становлення національних держав; деякі ставали пануючими націями, а решта - національними меншинами.
2. „Корінне населення” - народи, які розглядаються, як корінні з погляду на те, що вони є нащадками тих, хто населяв географічну місцевість, частиною якої є дана країна у період до встановлення існуючих державних кордонів, і зберігають деякі або всі свої соціальні, економічні, культурні, політичні інститути.
3. Національні меншини, що сформувалися внаслідок виникнення національних держав, тобто такі національні меншини, які проживали на теренах певної держави до того, як виникли нації держав.
4. Регіональні меншини, які з різних геополітичних причин стали меншинами, але зберегли етнічну ідентичність.
5. Міграційний тип (поселенський та заробітчанський), тобто національні меншини з'являються в окремій державі внаслідок імміграцій.

6. Колоніальний тип меншин: колишні колоніалісти з більшості стали меншиною, але в багатьох випадках зберегли економічну силу.
7. Нові національні меншини, поява яких є наслідком становленням нових національних держав у східній Європі.

Національні меншини Закарпатської області.

Виходячи з поставленої мети, проаналізувати культурно-освітній стан національних меншин області, насамперед, потрібно описати стан національних меншин регіону.

1. Про кількісний склад національних мншин свідчать дані перепису населення України в 2001 році

	Район / місто	Всього осіб (тис.)	Питома вага національних меншин						
			укр.	угор.	румун.	рос.	циган	словаки	німці
1	Берегівський	54	18,8	76,1	-	0,7	4,1	-	-
2	Хустський	96,9	95	3,9	-	0,9	-	-	-
3	Іршавський	100,9	98,6	0,1	-	0,6	-	0,3	-
4	Мукачівський	101,4	84	12,7	-	0,7	1,3	0,2	0,8
5	В.Березнянський	28,2	96,3	-	-	0,7	1,6	1	-
6	Виноградівський	118	71,4	26,2	-	1,2	0,8	-	-
7	Міжгірський	49,9	99,1	-	-	0,5	-	-	-
8	Перечинський	32	96,3	-	-	1,3	-	1	-
9	Рахівський	90,9	83,8	3,2	11,6	0,8	-	-	-
10	Свалявський	54,9	94,5	0,7	-	1,5	-	0,6	-
11	Тячівський	171,9	83,2	2,9	12,4	1	-	-	0,2
12	Ужгородський	74,4	58,4	33,4	-	2	4Д	1,6	-
13	Воловецький	25,5	98,8	-	-	0,6	-	-	-
14	М. Берегово	26,6	38,9	48,1	-	5,4	6,4	-	-
15	М. Хуст	31,9	89,3	5,4	-	3,7	0,4	-	-
16	М. Мукачево	81,6	77,1	8,5	-	9	1,4	-	1,9
17	М. Ужгород	115,6	77,8	6,9	-	9,6	1,5	2,2	-

Табл. 1. Чисельність представників окремих національностей по області згідно перепису населення 2001 року

2. Територіальне розселення представників національних меншин області наступне:

- угорці проживають компактно, але в різних районах, з яких в Берегівському районі питома вага складає 75%, у місті Берегово - 48,1% у трьох районах (Виноградівському - 26,2%, Ужгородському - 33,4%, Мукачівському - 12,7%) понад - 10%. 19% угорців Закарпаття живуть дисперсно.
- румуни проживають компактно у двох районах: Тячівському та Рахівському, де їх питома вага становить відповідно 12,4% та 11,6%

- росіяни живуть дисперсно в усіх адміністративно - територіальних одиницях, питома вага згідно перепису становить від 0,5% (Міжгірський район) до 9,6% (місто Ужгород)
- словаки проживають дисперсно, але в декількох районах: Ужгородському, В. Березнянському, Перечинському мають місця компактного проживання в декількох селах, створюючи острова серед більшості. Питома вага згідно перепису становить від 0,2 до 2,2%.
- цигани проживають дисперсно, найбільша кількість їх - в районах, питома вага становить від 0,2% (Мукачівський район) до 2,2%(місто Ужгород).
- німці проживають дисперсно; місця компактного проживання німців знаходяться у декількох селах Тячівського та Мукачівського районів, де питома вага 0,2% (Тячівський район) до 1,9% (місто Мукачево).
- білоруси, поляки та інші національні меншини живуть в основному в містах дисперсно, їх питома вага менше 0,2%.

3. Рівень урбанізації національних меншин Закарпаття згідно перепису: більшість угорців, румунів проживає в сільських місцевостях; росіяни, білоруси та представники інших національних меншин проживають у містах. Це може бути пов'язано з тим, що ці меншини в основному міграційні, тоді як угорці, румуни вважаються корінними, а цигани, німці, словаки - автохтонними.

<i>Національність</i>	<i>Всього населення</i>	<i>Прож. у селі</i>	<i>%</i>	<i>Питома вага нац. меншин, які проживають у селі у %</i>	<i>Міське населення</i>	<i>%</i>	<i>Питома вага нац. меншин, які проживають у містах %</i>
Українці	1010127	653416	82,3	65	356711	77,5	35
Угорці	151516	97918	12,3	65	53598	11,6	35
Росіяни	30993	5127	0,6	17	25866	5,6	83
Румуни	32152	26675	3,4	83	5477	1,2	17
Цигани	14004	6855	0,9	49	7149	1,6	51
Словаки	5695	1666	0,2	29	4029	0,9	71
Німці	3582	1026	0,1	29	2556	0,6	71
Євреї	565	31	0	5	534	0,1	95
Білоруси	1540	313	0	20	1227	0,3	80

Табл. 2. Рівень урбанізації національних меншин Закарпаття згідно перепису 2001 року

4. За мовними уподобаннями меншини відрізняються, але майже абсолютна більшість представників національних меншин Закарпаття рідною вважають мову своєї національності, окрім ромського населення.
5. Згідно типології національних меншин корінними можемо вважати угорців, румунів, а автохтонними - німців, словаків, циганів; мігрантами - росіян, але

	Рідна мова і національність співпадає		Рідна мова українська		Рідна мова угорська		Рідна мова російська	
	1989	2001	1989	2001	1989	2001	1989	2001
Українці	98,5	99,2	-	-	0,5	0,2	1	0,5
Угорці	97,2	97,1	2Д	2,6	-	-	0,6	0,3
Росіяни	95,8	91,6	3,8	8,1	0,3	0,2	-	-
Цигани	20,5	20,7	12,3	16,4	65,7	62,4	1	0
Румуни	98,2	99,1	0,7	0,6	0,2	0,1	0,5	0
Словаки	34,9	43,9	33,2	42,1	25,8	11,3	5,3	1,8
Німці	74,1	50	18,4	38,9	1	4,2	6,1	5,6

Табл. 3. Розподіл населення за рідною мовою згідно перепису населення 2001 року

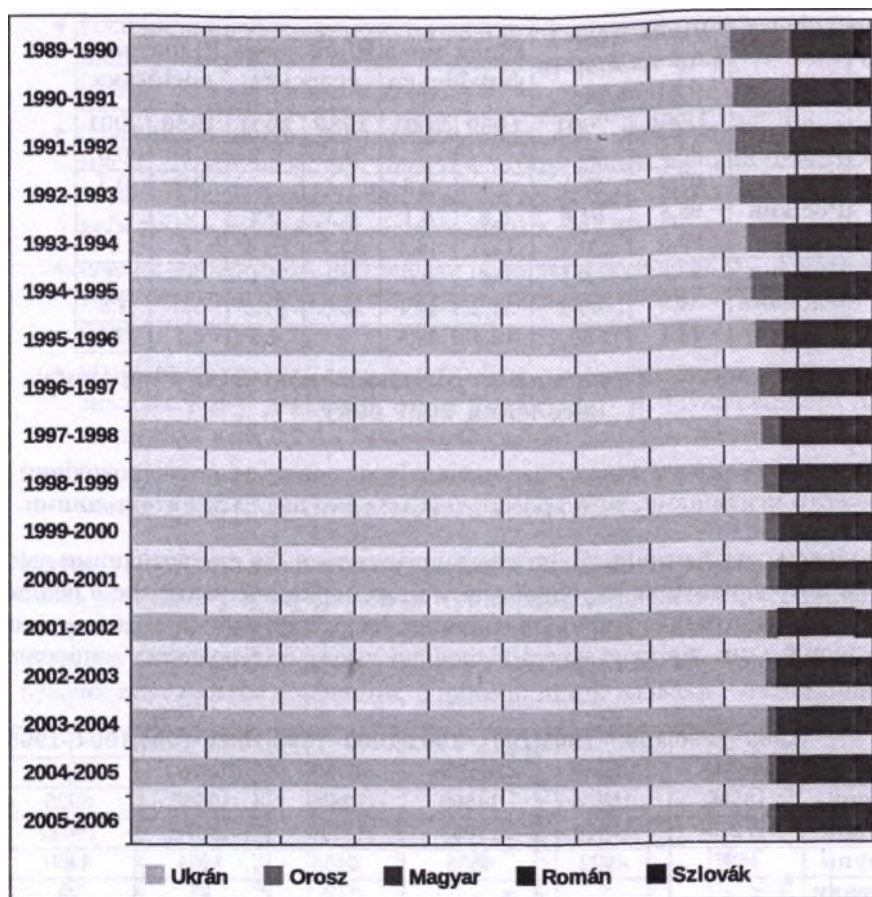
згідно нових міжнародних прав нащадків мігрантів третього покоління слід вважати меншинами, тобто росіян теж можемо вважати автохтонними.

6. За рівнем освіти етнічні групи теж відрізняються. За статистичними даними обласного управління народної освіти можемо констатувати, що в школах I-III ступенів діти представників корінного населення навчаються в основному на рідній мові, тобто створені відповідні умови для розвитку національної культури.

	1989-1990	1990-1991	1991-1992	1992-1993	1993-1994	1994-1995
Українці	166245	166693	166198	167330	168764	171001
Угорці	16598	15874	14809	12839	10585	8925
Росіяни	17275	17619	17969	18711	19074	19642
Румуни	4827	4622	4355	4483	4464	4460
Словаки				12	18	25
	1995-1996	1996-1997	1997-1998	1998-1999	1999-2000	2000-2001
Українці	173344	175225	177535	177375	175228	174700
Угорці	7655	6313	5254	4675	4074	3400
Росіяни	20044	20727	21159	21431	21034	20900
Румуни	4514	4568	4594	4610	4525	4600
Словаки	32	32	54	71	87	102
	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	
Українці	171600	167500	162800	157800	151800	
Угорці	2900	2600	2300	2000	1800	
Росіяни	20900	20900	20200	19600	18900	
Румуни	4600	4400	4300	4200	4100	
Словаки	81	92	97	38	45	

Табл. 4. Розподіл учнів загальноосвітніх закладів області за мовами навчання згідно статистичних даних Закарпатського обласного управління освіти

7. Перш ніж проаналізувати стан вищої освіти представників національних меншин Закарпатської області, розглянемо, який же стан освіти в Українській державі в цілому. Так на тисячу осіб віком 15 років і старше серед україн-

ців вищу освіту мають 85 осіб. У молдаван з тисячі осіб тільки 40 мають вищу освіту, у болгар - 66 осіб, у поляків - 69 осіб. А от серед білорусів - 116, у росіян - 158, у євреїв - 358,¹ На основі перепису населення 1989, 2001 року науковцями області складена таблиця про рівень освіти представників національних меншин.

Освіта	Вища		Незкінчена вища		Середня спеціальна		Середня		Неповна середня		Початкова	
	1989	2001	1989	2001	1989	2001	1989	2001	1989	2001	1989	2001
Росіяни	24,6	27,1	2,5	1	26,7	23,9	31	33	0	8,7	3,4	5,7
Українці	6,8	8,1	1	0,6	14,9	13,1	36,7	39,9	21,8	19,4	14,5	16,5
Словаки	8,8	немає	1,2	немає	15,7	немає	38,5	немає	10,1	немає	0	немає
Угорці	3,7	4,7	0,7	0,4	9,8	9,8	43	44	26	24	15,5	і6
Румуни	1,7	2	0,3	0,1	3,8	2,7	20,8	19,6	45,1	49,4	18,1	21,3
Цигани	0	0,02	0	0,01	0,7	0,17	9,7	3,81	43,1	17,1	38,7	49,3

Табл. 5. Рівень освіти найпоширеніших етнонаціональних спільнот
Закарпаття

¹ М. Товт: Міжнародно-правовий захист національних меншин (тенденції сучасного розвитку)
- Ужгород, 2002 р. ст. 12.

На основі анкет, заповнених студентами вищих навчальних закладів I-IV рівня акредитації Закарпатської області, отримано дані, зведені в таблиці. Можемо зробити висновок, що у вищих навчальних закладах державної форми власності Закарпаття питома вага національних меншин серед студентів набагато менша від питомої ваги національних меншин області. Критичним є стан таких спеціалістських, які на сучасному етапі вважаються престижними і гарантують працевлаштування на ринку праці. Найбільшою проблемою для циганського населення є те, що немає жодного їхнього представника у вищих навчальних закладах нашої області.

	2005/2006	%	2006/2007	%
Кількість студентів III-IV рівня акред.	16724	100	16068	100
Кількість студентів I-II рівня акред.	4439	100	3708	100
Разом	21163	100	19776	100
З них навчаються на платній основі (III-IV)	8820	52,7	8494	52,9
З них навчаються на платній основі (I-II)	1658	37,4	1663	44,8
Разом	10478	49,5	10157	51,4
Кількість студентів російської національності (III-IV)	201	1,2	258	1,6
Кількість студентів російської національності (I-II)	18	0,4	14	0,4
Разом	219	1	272	1,4
З них навчаються на платній основі (III-IV)	114	56,7	124	48
З них навчаються на платній основі (I-II)	9	50	9	64
Разом	123	56,2	133	48,9
Кількість студентів румунської національності (III-IV)	62	0,4	79	0,5
Кількість студентів румунської національності (I-II)	13	0,3	16	0,4
Разом	75	0,4	95	0,5
З них навчаються на платній основі (III-IV)	36	58,1	46	58,2
З них навчаються на платній основі (I-II)	8	61,5	10	62,5
Разом	44	58,7	56	58,9
Кількість студентів словацької національності (III-IV)	46	0,28	58	0,36
Кількість студентів словацької національності (I-II)	3	0,07	2	0,05
Разом	49	0,23	60	0,3
З них навчаються на платній основі (III-IV)	24	52,2	31	53,4
З них навчаються на платній основі (I-II)	2	66,7	0	0
Разом	26	53,1	31	51,7
Кількість студентів угорської національності (III-IV)	724	4,3	817	5,1
Кількість студентів угорської національності (I-II)	406	9,1	307	8,3
Разом	1130	5,3	1124	5,7
З них навчаються на платній основі (III-IV)	306	42,3	358	43,8
З них навчаються на платній основі (I-II)	131	32,3	106	34,5
Разом	437	38,7	464	41,3

Табл. 6. Питома вага студентів представників національних меншин Закарпаття у ВНЗ області

Надалі на основі інформації Закарпатської обласної державної адміністрації від 20.10.2006 р. №49557/06-09, розглянемо стан національних меншин.

Представники зазначених національних спільнот об'єднані в 56 національно-культурних товариств зі статусом обласних, у тому числі 12 - угорської спільноти, 17 - ромської, по 4 - румунської та словацької, по 2 - російської, німецької та єврейської, 9 - русинської і по одному - польської, вірменської, білоруської та гре-

цької. В області функціонують понад 500 районних, міських, селищних, сільських осередків.

Інтереси національних спільнот краю в органах місцевого самоврядування всіх рівнів представляють 147 угорців (12,8%), 15 румунів (1,3%), 10 росіян (0,9%), 3 ромів (0,3%), 3 словаків (0,3%), 2 німців (0,2%), 1 русин (0,1%).

Упродовж останніх років вирішено ряд проблем, які роками декларувалися у протоколах змішаних міжурядових комісій та порушувалися представниками національних спільнот. Зокрема, у місті Ужгороді у 2003-2004 навчальному році відкрито ЗОНІ №21 I-III ступенів зі словацькою та українською мовами навчання і поглибленим вивченням іноземних мов, угорськомовну гімназію; у смт Солотвино Тячівського району у 2003 році засновано ліцей з румунською мовою навчання; в області у 2005 році введено в дію три новобудови шкіл з угорською мовою навчання (смт Вилोक, с. Вербовць, Чонгор); на базі УжНУ у 2004-2005 навчальному році організовано кафедру історії Угорщини та європейської інтеграції.

Відділом забезпечується виконання обласної цільової програми „Ромське населення” на 2003-2006 роки, затвердженої рішенням III сесії обласної ради четвертого скликання від 20.09.2002 р. № 57, плану заходів з підтримки та збереження культурної спадщини гуцулів і соціально-духовного розвитку бойків і лемків, заходів облдержадміністрації з реалізації національної програми „Закордонне українство”, основних положень Європейської хартії регіональних мов або мов меншин тощо.

У травні 2005 року концептуальні підходи до розв'язання проблеми освіти ромів обговорено на науково-практичній конференції „Освіта і роми: стан, проблеми, перспективи” за участі керівників і педагогів шкіл області, в яких навчаються діти-роми. У ході конференції опрацьовано конструктивні пропозиції з питань організації навчальної, позакласної виховної роботи з дітьми-ромами, удосконалення роботи з батьками, усунення виявлених недоліків у навчально-виховному процесі.

На запит ромських лідерів щодо покращення соціально-гігієнічної роботи, пропаганди здорового способу життя серед ромського населення відділом спільно з управлінням охорони здоров'я облдержадміністрації у серпні минулого року проведено круглий стіл „Роми і медицина”. У березні цього року за ініціативи лідерів ромських громад області відбулися громадські слухання, у ході яких обговорено питання інтеграції ромської громади в українське суспільство через налагодження співпраці лідерів громад з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, а також залучення міжнародних організацій та фондів до вирішення нагальних проблем ромського населення Закарпаття. Проаналізовано хід виконання рекомендацій, прийнятих на попередніх відкритих слуханнях з проблеми ромів.

Учасники громадських слухань висловили пропозиції щодо необхідності фінансового обґрунтування діючої в області цільової програми „Ромське населення” на 2003-2006 роки, оскільки відсутність належного фінансування не забезпечує ефективного виконання заходів програми з поліпшення комунально-побутових умов життя ромів, захисту їх прав у галузі освіти, охорони здоров'я, культури та фізичного виховання тощо.

Робиться все необхідне для задоволення культурних запитів, збереження і розвитку культурних традицій національних спільнот. В області діє 481 клубний заклад, з яких 94 - в місцях компактного проживання, при яких функціонують 455 колективів художньої самодіяльності. Серед клубних закладів 76 обслуговують угорців, 3 - румунів, 11 - словаків, 4 - німців. Із 501 бібліотеки області 108 діють у місцях компактного проживання національних меншин. Крім цього, культурно-

освітньою діяльністю займаються Мукачівський Центр німецької культури „Даланок”, центри ромської культури „Романі Яг”, „Романі чгіб” у м. Ужгороді, Центр румунської культури в смт Солотвино. Вирішується питання про відкриття Центру словацької культури в м. Ужгороді.

Заплановані культурно-масові просвітні заходи щороку проводяться на базі Центру культури національних меншин Закарпаття за участі Координаційної ради Центру, національно-культурних товариств та громадських організацій. Зокрема, проведено міжнародні науково-практичні конференції (2004 рік - „Україна-Польща: історія, сучасність, перспективи”, 2005 рік - „Освіта і роми: стан, проблеми, перспективи”, 2006 рік - „Законодавче забезпечення прав і свобод національних меншин в Україні та його відповідність міжнародним правовим нормам”), круглі столи (2005 рік - „Роми і медицина”, 2006 рік - „Реалізація державної мовної політики в області”), урочисті зібрання з нагоди пам'ятних дат, зустрічі, семінари, виставки тощо, усього щороку - понад 170 заходів. Центром надається організаційно-методична допомога керівникам національно-культурних товариств, на базі яких функціонують недільні школи. При центрі працює недільна школа для дітей-сиріт та дітей із малозабезпечених сімей обласного центру.

Інформаційно-довідковим фондом Центру користуються студенти вищих навчальних закладів під час проходження навчально-виробничої практики, написання дипломних робіт, а також аспіранти, докторанти при підготовці дисертаційних досліджень. Центр має власну веб-сторінку. За останні два роки випущено вісім номерів Інформаційного бюлетеня відділу у справах національностей облдержадміністрації та Центру культур національних меншин Закарпаття. У 2005 році видано книгу „Єдина родина” про культурно-просвітню діяльність обласних національно-культурних товариств, у січні 2006 року - друге доповнення видання цієї книги.

Традиційно у рамках відзначення Днів угорської культури на Закарпатті у Центрі щороку організуються круглі столи на тему „Угорська інтелігенція Закарпаття: проблеми, перспективи”, читацькі конференції угорськомовних письменників, виставки творів декоративного та прикладного мистецтва. Цього року під час проведення Днів угорської культури експонувалися роботи члена Спілки художників України Балли П.К., самодіяльного угорського художника з Виноградова Маренича О.О.

На базі Центру здійснюють статутну діяльність 18 національно-культурних товариств, які не мають власних приміщень. Активну роботу проводять товариство російської культури „Русский дом”, Закарпатське відділення всеукраїнської громадської організації „Руський рух України”, обласна культурно-освітня організація „Матица Словенска” на Закарпатті, Закарпатське обласне культурно-просвітне товариство словацьких жінок „Довіра”, товариство угорськомовних євреїв Закарпаття, польської культури Закарпаття, вірменської культури Закарпаття „Арарат”, обласне культурне товариство білорусів „Сябри”, Общество Карпатських Русинів, Закарпатське обласне общество Підкарпатських Русинів та інші.

Центром надається систематична допомога активу національно-культурних товариств, які виїжджають за межі області для участі у міжнародних конференціях, симпозіумах, семінарах, мистецьких та інших заходах з питань міжнаціональних відносин. Спільно з управлінням освіти і науки облдержадміністрації здійснюються заходи щодо залучення учнів загальноосвітніх шкіл з мовами національних меншин до участі в учнівських предметних олімпіадах, змаганнях, конкурсах. На-

дається методична допомога при направленні на стажування на курси перепідготовки вчителів національних шкіл області в Угорщину, Словаччину, Польщу, Румунію, Німеччину, Росію.

Усі без винятку представники національних меншин області мають доступ до засобів масової інформації. Угорською, румунською, словацькою, німецькою мовами ведуться телерадіопередачі. Їхній ефірний час складає: телепередачі угорською мовою - 16 годин, румунською - 13 годин, німецькою - 4 години, словацькою - 6 годин на квартал; радіопередачі угорською мовою - 46 годин, румунською - 28 годин, німецькою - 7 годин, словацькою - 7 годин на квартал. Виходить в ефір авторська передача русинською мовою.

На мовах національних меншин друкуються 26 періодичних видань. Ряд національно-культурних товариств мають свої періодичні видання. Зокрема, на ромській, українській та угорській мовах виходить газета „Романі Яг” обласного культурно-просвітнього товариства циган „Романі Яг”, газета обласної культурно-освітньої організації „Матица Словенска” на Закарпатті „Підкарпатський словак”, тижневик Демократичної спілки угорців України „Хроніка угорців України”, обласної (румунської) спілки „Дачія” - газета „Апша”. Русинські організації видають газети „Підкарпатський русин”, „Підкарпатська Русь”.

Здійснюється також систематичний випуск тематичних сторінок в обласних газетах під рубрикою „В національно-культурних товариствах”. У газеті „Ужгород” виходить сторінка російською мовою, видається регіональна газета на румунській мові „Мараморшани”. Окрім передач, що ведуться угорською, румунською, німецькою та словацькою мовами, двічі на місяць випускається телерадіоальманах Національно-культурного товариства Закарпаття”.

Відділом підготовлено до друку інформаційні матеріали „Поліетнічна мозаїка Закарпаття” про національні меншини краю та їх осередки. Систематично подаються матеріали про діяльність відділу та національно-культурних товариств області для розміщення на веб-сторінці облдержадміністрації.

Наведеними фактами, безперечно, не вичерпується робота відділу з виконання делегованих обласною радою повноважень. Найбільш актуальні проблеми, які потребують вирішення на державному рівні, вимагають прийняття Верховною Радою України законів України Про зміни до Закону України Про національні меншини в Україні”, Про основи етнонаціональної політики України”, Про мови в Україні”, „Про національно-культурну автономію”, Про відновлення прав осіб, репресованих (депортованих) за національною ознакою”, Про визнання русинів як етнічної спільноти”; а також внесення змін до Бюджетного кодексу України, доповнивши його переліком видатків на розвиток і підтримку національних меншин та друкованих видань національно-культурних товариств.

Вважаємо за доцільне прискорити відкриття міжнародного пункту перетину українсько-румунського кордону та Консульського бюро генерального консульства Румунії в Чернівцях та у смт Солотвино Тячівського району.

На обласному рівні потребує вирішення питання про відкриття у м. Ужгороді Центру словацької культури Закарпаття, завершення будівництва корпусу Ужгородської ЗОШ № 10 I-III ступенів з угорською мовою навчання, виділення приміщення під ромський театр „Ромакгер” та забезпечення фінансування його діяльності, фінансова підтримка регіональних газет на мовах національних меншин, а також прийняття обласної довгострокової державної програми соціально-

духовного відродження ромів Закарпаття з обґрунтованим її фінансовим забезпеченням. (Ю.Євчак)

У сфері освіти щорічно вивчаються і аналізуються освітні запити населення області, і, в першу чергу, щодо вибору мови навчання для подальшого впорядкування мережі загальноосвітніх навчальних закладів. Відповідно до таких запитів та етнічного складу населення в області сформовано мережу, згідно з якою із 694 загальноосвітніх навчальних закладів функціонують: 573 школи з українською мовою навчання, 2 - з російською, 71 - з угорською, 12 - з румунською, 6 - з російською і українською, 27 - з українською та угорською, 1 - зі словацькою, 2 - з українською, російською й румунською мовами навчання, 5 приватних ліцеїв з угорською мовою навчання.

В усіх 20 професійно-технічних навчальних закладах, у яких здобувають робітничі професії близько 10 тис. учнів, навчально-виховний і виробничий процеси здійснюються державною мовою, що й передбачено у Статутах названих закладів.

Студенти 19 вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації навчаються українською мовою.

В усіх загальноосвітніх навчальних закладах із мовами навчання національних меншин, а також у Закарпатському угорському інституті імені Ференца Ракоці II, Берегівському професійному ліцеї сфери послуг (з угорською мовою викладання в окремих групах) українська мова вивчається як навчальний предмет. Крім того, у зазначеному інституті три роки тому відкрито кафедру української мови.

Нині в області функціонують: (ромські, єврейські, русинські і польська) не-дільні школи. Педагогічні колективи цих шкіл приділяють значну увагу вивченню рідної мови, історії, національних традицій та звичаїв.

Викладачами філологічного факультету та Центру гунгарології Ужгородського національного університету укладено українсько-угорський словник, угорсько-український та українсько-угорський словник стійких словосполучень. На видання словників Закарпатською обласною державною адміністрацією виділено 45 тис. грн.. Науковцями цього ж університету також розроблено словацько-український академічний словник на 50 тисяч слів.

У 2005 році на підготовку навчально-наочних та довідкових посібників з української мови й літератури, закупівлю художніх творів, введених до нових програм, для загальноосвітніх навчальних закладів з угорською та румунською мовами викладання використано 30 тис. грн., закладених з цією метою в обласному бюджеті.

Разом з тим за 10 місяців цього року для національних шкіл надійшло 11 найменувань підручників та посібників у загальній кількості 9954 шт. З них для угорськомовних навчальних закладів 7 найменувань у кількості 8545 шт. (загальна вартість 258,5 грн.).

На сьогодні немає підручників з української літератури для учнів 7-10 класів угорськомовних шкіл. Проблемним є факт забезпечення підручниками за новими програмами учнів 6 класів зазначених шкіл.

Педагоги стурбовані відсутністю окремих центрів та відповідних навчальних посібників, виданих рідними мовами для зовнішнього тестування учнів, що навчаються в національних школах.

На виконання обласної Регіональної програми розвитку і функціонування української мови на 2004-2010 роки в обласному бюджеті на 2006 рік затверджено 60 тис. грн., 20 тис. із яких уже використано на придбання комплектів навчально-методичної літератури для кабінетів-переможців обласного курсу на кращий ка-

бінет української мови і літератури. Протягом 2005-2006 років на виконання районних і міських Програм використано близько 145 тис. грн. (із бюджетних та спонсорських коштів).

В Ужгородському національному університеті, Мукачівському гуманітарно-педагогічному інституті, та Закарпатському угорському інституті здійснюється підготовка і перепідготовка та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. План підвищення кваліфікації педпрацівників області з викладання українською мовою профільних і базових дисциплін виконується повністю. (Ю.Герцог)

Стан та забезпечення розвитку освіти, культури, національно-культурних традицій національних меншин у Закарпатській області з точки зору їх представників

На основі анкетування та листів зареєстрованих обласних організацій національних меншин, а також виступів доповідачів і опублікованих матеріалів міжнародного круглого столу можемо узагальнити основні питання, які турбують мешканців нашої області у наступному:

Русини

В зв'язку з тим, що офіційно не признана така національність, тобто не зафіксована у статистичних даних, не мали можливості проаналізувати їх культурно-освітній стан, але на основі виступів їх представників можемо узагальнити основні питання, які піднімають на різних форумах:

По-перше, треба вирішити офіційне визнання русинів як національності України.

Наряду з цим, велику увагу треба приділити розвитку русинської культури. Перші спроби повинні бути спрямовані на добровільне вивчення русинської мови в рамках недільних шкіл, потім факультативів, а в подальшому, за бажанням учнів, як обов'язковий предмет. Розпочати роботу на уроках народознавства, що проводяться зараз в школах. Потрібно відкрити кафедру русинської мови та літератури в УжНУ, як це вже зроблено в інших країнах, де проживають русини. Розпочати підготовку вчителів русинської мови та літератури в Мукачівському педагогічному інституті. Потрібна державна допомога у створенні русинської редакції на радіо і телебаченні, у фінансуванні русинської преси, у виданні підручників з народознавства і для початкової русинської освіти. (Є. Жупан, М. Макара)

Угорці

Існує багато проблем, в тому числі законодавчого характеру, які вимагають відповідних політичних рішень. Для прикладу можна навести той факт, що національні меншини на законодавчому рівні розділені на росіян та на інші національні меншини, які мають набагато вужчі права у мовній сфері, аніж росіяни. Хоча „Європейську хартію регіональних мов або мов меншин” ратифіковано Україною,

законом про ратифікацію всупереч попередньому, скасованому ратифікаційному закону із захисту мов національних меншин прийнято зобов'язання лише нижчого рівня, в той час, як у державній концепції розвитку застосування мов національних меншин, перспективи розвитку меншин у мовному аспекті залишаються невизначеними. (М. Ковач)

Із загальновідомих історичних та освітньо-політичних причин, переважна більшість угорців, що проживають на Закарпатті, не володіє українською мовою. Тому, в сфері мовної освіти першочерговим завданням було визначено оволодіння державною мовою усіма учнями освітніх закладів з угорською мовою навчання. Незважаючи на це, на сьогодні не розроблена науково адекватна методика навчання української мови учнями з неукраїнською материнською мовою, а затверджені МОН України програми та рекомендовані підручники фактично не відповідають реальним мовним можливостям учнів, які проживають у неукраїнськомовному оточенні, не кажучи вже про те, що значна кількість підручників з української мови не надруковано взагалі. (М. Ковач, І.Орос, Ю.Дупко)

Що стосується реалізації мовних прав національних меншин у сфері освіти, у тому числі угорської, слід зазначити, що поряд із декларованими принципами, умови рідномовного навчання забезпечуються лише частково. В навчальних закладах з угорською мовою навчання не вистачає понад 50 тисяч примірників угорськомовних підручників, понад двадцяти найменувань не випущено взагалі. Подекуди в школах п'ять-шість учнів користуються одним, до того ж методично застарілим підручником. Повністю зупинений випуск допоміжного навчального матеріалу, навчальних програм, екзаменаційних білетів, тестів, робочих зошитів, карт тощо угорською мовою, що негативно впливає на мовний простір та навчальний рівень учбових закладів, й безумовно є негативним зрушенням у порівнянні з практикою радянських часів. (М. Ковач, І, Орос)

Незважаючи на те, що наказом Міністерства освіти і науки України №240 від 23.06.2000р. у місцях компактного проживання представників національних меншин дозволено ведення внутрішньої шкільної документації як державною мовою, так і мовою навчання, у багатьох випадках місцевими органами управління освіти двомовність заборонена, мотивуючи це незнанням мови навчання відповідними спеціалістами. (М. Ковач, І.Орос)

Положенням Міністерства освіти і науки України №305 від 18.08.98р. про Всеукраїнські олімпіади передбачено можливість отримання учнями конкурсних завдань мовами національних меншин. Але в багатьох випадках це право не реалізується або реалізується з порушенням дотримання фактичної рівності умов для всіх конкурсантів. (М. Ковач, І.Орос)

Окрім вирішення вищеперелічених проблем, необхідно звернути увагу на організацію перепідготовки педагогів шкіл з угорською мовою навчання. З мовного та методичного аспекту є доцільним формування окремих груп перепідготовки педагогічних кадрів на базі навчальних закладів з угорською мовою навчання, що частково реалізується вже сьогодні. (М. Ковач, І.Орос)

Позитивним є той факт, що у трьох районах нашої області в управліннях освіти працюють й такі спеціалісти, котрі володіють угорською мовою, але було б бажано послідовно дотримуватись цієї практики в усіх інших адміністративних одиницях, де працюють навчальні заклади з угорською мовою навчання, та забезпечити необхідну кількість таких спеціалістів. (М. Ковач, І.Орос)

На Закарпатті історично склалася практика видачі двомовних документів, в тому числі табелів, атестатів тощо. На жаль, ця практика за часів радянської влади була зупинена, але потреба в двомовних документах існує й сьогодні. Було б доцільно нормативно закріпити таке мовне право - широко розповсюджене у європейських країнах - не тільки за росіянами, а й за усіма іншими національними меншинами України. (М. Ковач, І.Орос)

У галузі освіти принциповим є питання складання підсумкової атестації мовою навчання. Звуження цього права є неконституційним, й обов'язково призведе до занепаду всієї системи навчання мовами національних меншин. Тому при запровадженні нових методів атестації (тестування) це необхідно прийняти до уваги. (І.Орос, М. Ковач, Ю.Дупко, М.Кочиш, І.Шинк, А.Сабов)

Актуальною є також проблема здобуття вищої освіти мовами національних меншин. Випускники шкіл з неукраїнською мовою навчання при складанні вступних іспитів українською мовою фактично позбавлені реальної можливості поступлення у вищі навчальні заклади. Цю проблему багато разів піднімали також на засіданнях українсько-угорської змішаної комісії з питань прав національних меншин, де були висунуті відповідні пропозиції, але це питання нормативно не вирішено й на сьогодні. (М. Ковач, І.Орос)

Незважаючи на те, що Закарпатський угорський інститут ім. Ф. Ракоці II щорічно готує певну кількість спеціалістів для угорськомовних шкіл, відсоток громадян з вищою освітою серед угорськомовного населення набагато нижчий від такого ж показника, спроектованого на загальний склад населення. Тому й не дивно, що в усіх державних інституціях спеціалістів, які володіють угорською мовою, занадто мало, відсоток яких набагато нижчий від того, що вимагає національний склад населення. (М. Ковач, І. Орос)

Законами України та відповідними рішеннями Конституційного Суду України закріплене право використання у роботі органів місцевого самоврядування, наряду з українською мовою, мови національних меншин у місцях їхнього компактного проживання. Але це право реалізується лише частково. Заяв, звернень мовами національних меншин не приймають, також немає написів, бланків тощо угорською мовою. (М. Ковач)

Законом про мови врегульовано питання використання топонімів мовами національних меншин. Це право реалізується сьогодні лише частково, у багатьох населених пунктах назв населених пунктів та вулиць, написаних угорською мовою, немає. (М. Ковач)

Особливо важливим є питання використання мов національних меншин у виборчому процесі, а саме можливість голосування за виборчими бюлетнями, надрукованими мовою національних меншин. Законами України про вибори це право скасовано, хоча Законом про мови така можливість передбачена, й це звучує конституційне право свідомого вибору громадян, які належать до національних меншин. (М. Ковач)

Доцільно розробити державну програму з підготовки держслужбовців та працівників органів місцевого самоврядування із числа представників національних меншин, угорської зокрема (Ю. Дупко).

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II - вищий навчальний заклад України III рівня акредитації, недержавної форми власності, який проводить освітню діяльність, пов'язану з наданням вищої освіти на рівні кваліфікаційних вимог до бакалавра і спеціаліста. Навчальний заклад має право здійснювати

підготовку спеціалістів за денною та заочною формами навчання (на базі повної загальної середньої освіти).

Підготовка проводиться за такими спеціальностями:

- історія; географія; мова і література (англійська); мова і література (угорська); українська мова та література; дошкільне виховання; початкове навчання з додатковою спеціальністю; математика; біологія; агрономія.
- при інституті діють спеціальні курси садівництва, економіки та менеджменту, англійської мови, української мови, угорської мови, обчислювальної техніки.

За короткий період наш інститут став освітнім, науковим і культурним центром угорської національної меншини Закарпаття. За роки існування ЗУІ визнали в Україні та за кордоном потужним осередком освіти, науки та культури угорської меншини, яка проживає на території України.

Незважаючи на те, що чисельність угорського населення складає 12%, в державних вищих навчальних закладах області процентне відношення кількості студентів угорської національності складає близько 6%. Згідно даних наш заклад надає освітні послуги стільком же студентам, як і державні заклади області разом узяті. З державного бюджету допомоги до сьогодняшнього часу не отримали. Так як наш вищий навчальний заклад дає освіту громадянам України, які працевлаштовуються в нашій державі, просимо розглянути можливість фінансування закладу з державного бюджету у формі державного замовлення. (К. Шовш, І. Орос)

На Закарпатті діє 6 ліцеїв недержавної форми власності, у 5-ти районах за дієвої підтримки різних релігійних організацій, майже 98% випускників цих освітніх закладів продовжують навчання у вищих навчальних закладах. Від держави ці заклади отримують підтримку, яка в порівнянні з є незнаною. Пропонуємо вирішити це питання на державному рівні, адже в ліцеях, що за статусом вважаються приватними, безкоштовно виховують учнів. (І. Орос)

Цигани

Основні напрямки діяльності 24-х обласних організацій ромів культурно-освітній, соціально-економічний, інформаційно-пропагандистський, правозахист, професійна підготовка та працевлаштування ромського населення. Професійну підготовку переважно забезпечує організація „Романчгаб”. Товариству вдалося домовитися про навчання 50-ти ромських дітей у ЗОШ № 20 м. Ужгорода. Вища освіта для ромських підлітків - проблема з проблем. Обдарованих дітей серед ромів вистачає, але їхнє бажання навчатися в вищих навчальних закладах наштовхується на нездоланну проблему плати за навчання. Певною мірою допомагають вирішувати цю проблему закордонні благодійники, але й вони невзмозі заплатити за всіх ромських дітей, що бажають отримати вищу освіту. Як результат - одиниці ромських підлітків навчаються, а десятки - „стоять у черзі” у буквальному розумінні слова. Між тим, існують пільги при вступі на безплатну форму навчання, наприклад, для дітей з гірських районів. Великою проблемою для ромів залишається доступність до засобів масової інформації. Завдяки підтримці закордонних благодійників товариство „Романіяг” має можливість бодай двічі на місяць випускати єдину в краї газету ромською мовою. (Б. Бучко)

При проведенні моніторингу за період з листопада 2004 по березень 2005 року було визначено, що більше половини дорослих ромів не вміють читати або мають низьку техніку читання, не вміють писати або пишуть зі значними помилками, рахують з певними труднощами, серед дітей та молоді вміють читати понад 35 % респондентів і з них понад 10% - із задовільною технікою читання, вміють писати 29 %, понад 17% допускають значні граматичні помилки, рахують понад 50%, з них 35% допускають помилки при підрахунках, третина (34%) практично не відвідують загальноосвітні школи, особливо восени і навесні, виїжджаючи з батьками на заробітки за межі області. Таким чином, за даними моніторингу лише 2 % респондентів мають базову або повну вищу освіту, 6,3% ромів здобувають середню освіту, 10% опитаних - професійно-технічну, базову (неповну) середню освіту, 55 % - початкову. Із 373 учнів ромського населення Ужгородського району, які навчаються в початкових класах і отримують початкову освіту, тільки 229 продовжують здобувати неповну базову освіту, а до закінчення середньої школи доходять тільки 10% тих, які поступили в перший клас. Тільки 55-60% ромів району мають початкову освіту (О. Федорова).

Румуни

Соціально-культурне товариство румунів Закарпаття ім. Іоана Міхаїлі де Анна засноване установчими зборами 12 червня 1999 року румунами Закарпаття, що представляли населені пункти Нижня Апша, Солотвино, Глибокий Потік, Середнє водяне, Біла Церква.

Громадська організація нараховує 250 членів.

Ця організація має підтримку з боку влади, члени організації вільно виступають в місцевій пресі, друкують статті, виступають перед аудиторією... В даний час на протязі 2 років не транслюється обласне телебачення на румунській мові, дуже рідко представники румунського телебачення бувають у румунському регіоні. Іде тенденція до закриття румунських класів у румунських школах с. Н. Апша, Б. Церков, Солотвино, діти румунської національності, котрі навчаються в українських класах рідну мову вивчають тільки з 5-го класу як іноземну мову. Учасники круглого стола підкреслюють, що треба звернути увагу на підготовку молоді, щоб вона знала свою історію, мову, літературу.

Батьки для своїх дітей мають право вибору мови навчання, але учні румунської національності, котрі навчаються на українській мові, повинні вивчати рідну мову (румунську) з першого класу: один урок на тиждень до 4-го класу, а з 5 до 11 класу щоденно. Діти-румуні мусять знати свою історію, мову, літературу.

Невирішеною є проблема з визнанням дипломів румунів, котрі закінчили навчання в Румунії та Молдові.

Молодь втрачає рік, студенти додатково здають екзамени з різних предметів, до цього часу не існує єдиної програми з підготовки кадрів. Багато молодих випускників залишаються в Румунії та Молдові, влаштовуються на роботу без проблем.

Держава повинна звернути серйозну увагу на підготовку кадрів, щоб румуни могли мати свої кадри. Потрібно додатково відкрити на базі держуніверситету м. Ужгород факультети для вчителів румунської національності - хіміків, біологів, математиків, істориків та інших спеціальностей. „На даний час ми, румуни, маємо

тільки один філологічний факультет, це дуже мало. Сподіваємо, що нас зрозуміють і ми, румуни, будемо свої кадри”. (В. Іовдій, В. Борока)

Словаки

Найбільшим успіхом словаків на Закарпатті є відновлення словацької освіти, однакова є праця та її результати на культурній та просвітній ниві. Про це свідчать багато культурно-громадських акцій та заходів з міжнародною участю. Завдяки активній діяльності товариства було відкрито редакцію словацьких передач на Закарпатській державній телерадіомовній програмі 1996 року. Засновано газету словацькою мовою „Додкарпатський словак” у 1998 р., яка виходить один раз в місяць накладом 1000 примірників. На жаль, газета не має стабільного фінансування, її фінансування здійснюється формою грантів. Засновано цілий ряд фольклорних колективів. Організуються дитячі та молодіжні табори типу „Школа в природі”. Позитивними є результати видавничої діяльності. У 1997-1998 навчальному році було відкрито перший клас зі словацькою мовою навчання на базі АНВК №2 в Ужгороді та було запрошено вчителя зі Словаччини. Наприкінці 2003 року Виконавчий комітет Ужгородської міської ради прийняв постанову про створення з січня 2004 року самостійної школи №21 зі словацькою мовою навчання в Ужгороді. Рішенням Ужгородської міської ради з вересня 2004 року школі №21 було виділено окреме приміщення. Педагогічний колектив з п'яти вчителів запрошений зі Словаччини. В перспективі на базі школи можна створити навчально-виховний заклад інтернатного типу, в якому навчалися б діти не тільки з Ужгорода, але й області. Необхідно надалі підтримувати розвиток факультативної форми вивчення словацької мови в населених пунктах з компактним проживанням словаків, бо часто це є єдина форма навчання. Звичайно, найдоцільнішим у таких школах було би вивчення словацької мови як навчального предмета.

Важливим кроком у розвитку словацької освіти на Закарпатті стало відкриття у 1994 році кафедри словацької філології в Ужгородському національному університеті. За цей період кафедра випустила 44 спеціаліста, які працюють в навчально-освітніх закладах та в інших установах області. Не можна не згадати про те, що й сьогодні, не вдалося відкрити словацький культурний центр в Ужгороді, незважаючи на те, що це питання вже з 1996 року включене в протоколи засідань змішаної українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури. (Й. Гайніш)

Росіяни

В області функціонують школи з російською мовою навчання, в яких щорічно проводяться районні, обласні олімпіади з російської мови та літератури. Школа для наших дітей повинна бути національною не тільки по назві а й за принципами організації, змісту, характеру навчання та виховання. Товариство російської культури „Русь” залучає учнів та студентів до культурних заходів. Треба відзначити, що з 90-х років російська мова в школах з українською мовою навчання збереглась. (О. Дурнев)

Для покращення навчально-виховного процесу в школах з російською мовою навчання пропонуємо:

- запровадити поділ класів на групи при вивченні російської мови при наповненості класів 27 учнів і більше.
- Зменшити граничну межу відкриття перших класів з російською мовою навчання з 25 учнів до кількості учнів у класах з мовами навчання національних меншин.
- В школах з російською мовою навчання та мовами національних меншин зменшити граничну межу поділу класів при вивченні української мови з 27 учнів і більше до 20-ти учнів.
- Покращити забезпечення шкіл з російською мовою навчання та шкіл з мовами навчання національних меншин навчальними посібниками з української мови та літератури рідного краю, хрестоматіями та іншою довідниковою літературою.
- Покращити забезпечення шкіл навчальними матеріалами для виконання навчальних програм змістовної та культурологічної лінії. (М. Морека)

Поляки

Товариство польської культури Закарпаття (ТПКЗ) засноване у 1995 році за ініціативи групи ужгородських лікарів польського походження. Організація має обласний статут і налічує 45 членів. Польська меншина не має місць компактного проживання на Закарпатті й „розпорошена” по території області, зареєстровані члени Товариства проживають в Ужгороді, Мукачеві та Перечині. Це в основному представники інтелігенції - лікарі, педагоги, науковці та службовці - для яких ТПКЗ стало своєрідним клубом. З 1999 року на базі Ужгородської ЗОШ № 5 функціонує польська суботньо-недільна школа при ТПКЗ, якій у квітні 2003 року було присвоєно ім'я відомого польського філософа Юзефа Тишнера. У школі крім дітей членів ТПКЗ, навчаються польській мові та літературі, географії та історії Польщі ті, хто бажає вивчити польську мову, також функціонує група для дорослих. Нині школа налічує 115 учнів. За підтримки з боку влади було проведено низку цікавих заходів, які сприяли реалізації статутних завдань ТПКЗ, а також активізації культурного обміну з Польщею у прикордонні, й зокрема, як зазначалося вище, зміцненню дружніх зв'язків із неурядовими організаціями, освітніми та культурними установами Підкарпатського воєводства. Так відділ у справах національностей та управління культури облдержадміністрації надали фінансову допомогу у реалізації програми, присвяченої 10-річчю Товариства, в організації та проведенні в Ужгороді концерту польського ансамблю „Лішнями” з гміни Санок Підкарпатського воєводства. „Звісно є в нас і проблеми, й найболючіша - відсутність власного приміщення, через що не може ефективно функціонувати наша чимала бібліотека польської літератури. Це питання вимагає вирішення на місцевому рівні. Друга проблема - матеріальна підтримка суботньо-недільної школи, яка повинна вирішуватись як на державному, так і на місцевому рівні, внесення змін до відповідних правових документів чинного Законодавства України тощо.” (Г. Вакарова)

Німці

На жаль позиції цієї національної спільноти нам не відомі, в зв'язку з тим, що вони на наші анкети відповіді не надіслали, а також не брали участі у роботі названого круглого столу.

Висновки

Аналізуючи рівень забезпечення розвитку освіти та культури національних меншин Закарпатської області за період державності України, можемо констатувати, що чимало зроблено порівняно до радянського періоду, але є багато питань, які турбують представників національних меншин, вони в основному належать до сфери освіти та культури. В зв'язку з цим доцільно розглянути це питання на засіданні обласної ради. Залучити представників легітимних організацій національних меншин до розробки окремої програми підтримки освітньо-культурних потреб національних меншин, враховуючи типологію, реальний стан та перспективи їх розвитку.

Відповідно Конституції та Закону України „ Про освіту” всі громадяни України мають право навчатися на рідній мові, їм також гарантовано рівний доступ до продовження навчання у вищих навчальних закладах. Не зважаючи на те, що виз щорічно випускають певну кількість спеціалістів, відсоток громадян з вищою освітою серед національних меншин населення області набагато нижчий від такого ж показника, спроектованого на загальний склад населення. Одна з причин цієї ситуації в тому, що поки що не гарантовано у повному обсязі рівний доступ у державні у вищі навчальні заклади в рамках державного замовлення. У цьому питанні позитивним методом вирішування проблеми були би плановані центри тестування, в яких дійсно могли би створити рівні умови для всіх випускників середніх шкіл. Однак, якщо у цих центрах тестування всі випускники отримають тестові завдання тільки на державній мові, тобто центри не забезпечуються тестами на мовах навчання, знову не виконується принцип рівності, що гарантується Конституцією та Законами. В такому випадку при складанні тестових завдань випускниками національних шкіл тестування буде вимірювати не знання випускників з різних предметів, які вони обирають, а знання з державної мови, зокрема, як оволодіють спец термінологією, коли добре знаємо, що умови для цього не створені. Таким чином значна кількість випускників національних шкіл отримають сертифікат, який відображає нижчий рівень знань, ніж ті, якими вони володіють, насправді, і тому не мають рівних можливостей для вступу до вищих навчальних закладів особливо на престижні спеціальності, де конкурс великий. Для реалізації декларованого Конституцією та Законами України принципу рівності громадян у суспільстві бажано створити центри, в яких тестування проводитиметься на національних мовах. Особливо для тих національностей, які проживають компактно і мають розвинуту мережу навчальних закладів, в яких навчання ведеться на національній мові.

Література

Алмашій Михайло Іванович. Проблеми русинської мови у світлі Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, *Матеріали Міжнародного круглого столу 30 листопада 2006 року*, с.223.

Макара Микола Петрович. Про деякі тутешні мовні реалії, *Матеріали Міжнародного круглого столу 30 листопада 2006 року*, с.231.

АП. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Évkönyve (1996-2006). PoliPrint, Ungvár, p.247.

Az I—II. fokozatú felsőoktatási intézmények által kitöltött kérdőívek 2006.

Beregszászi Anikó. A kárpátaljai magyar nyelvi tervezés koncepciójáról, in. Acta Beregsasiensis, 2000.1. évfolyam, 1. kötet, p. 8-22.

Борка Валентина Іванівна. До проблеми мовної політики у школах з румунською мовою навчання: практика, перспективи, *Матеріали Міжнародного круглого столу 30 листопада 2006 року*, с. 148.

Бучко Борис Ладиславович. Роми Закарпаття: права і можливості., *Матеріали Міжнародного круглого столу 30 листопада 2006 року*, с. 258.

Гайніш Йосип Йосипович. Словацька мова на Закарпатті: історія, сучасність, перспективи, *Матеріали Міжнародного круглого столу 30 листопада 2006 року*, с.175.

Жупан Євген Євгенович. Проблеми реалізації у Закарпатській області Європейської хартії регіональних мов або мов меншин по відношенню до русинів, *Матеріали Міжнародного круглого столу 30 листопада 2006 року*, с. 212.

Герцог Юрій Вільгельмович. Про реалізацію в закладах освіти завдань державної мовної політики та забезпечення цілісності мовно-культурного простору *Матеріали Міжнародного круглого столу 30 листопада 2006 року*, с. 13.

Egyed Albert. A magyarországi felsőoktatási és K+F támogatáspolitikai kvantitatív és kvalitatív elemzése. In. Orosz Ildikó szerk. Felsőoktatási támogatások és hasznosulásuk Kárpátalján, PoliPrint-KMF, Ungvár—Beregszász, 2006, p. 55-76.

Свтух Володимир. Етнічний довідник. Київ, 1996.

Євчак Юдіта Бергалоівна. Про роботу відділу з реалізації положень Універсалу національної єдності відповідно до Конституції України та Європейської хартії регіональних мов або меншин.

Fodor Gyula. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola vonzaskörzetének változása 2003-2005 között. In. Acta Beregsasiensis, 2006.V. évfolyam, 1. kötet, p. 100-111.

Дюла Тодор. Демографічна характеристика Закарпатської області, in. Acta Beregsasiensis, 2005. IV. évfolyam, 4. sz., 154-166.

Дурнів Олександр Іванович. Русский язык - твоє багатство. Опыт сохранения родной речи в Закарпатье, *Матеріали Міжнародного круглого столу 30 листопада 2006 року*, с. 237.

Морека Микола Миколайович. Реалізація мовної політики у загальноосвітній школі з російською мовою навчання: стан, перспективи, *Матеріали Міжнародного круглого столу 30 листопада 2006 року*, с. 241.

Дупко Юрій Юрійович. Актуальні питання реалізації державної мовної політики в області, *Матеріали Міжнародного круглого столу 30 листопада 2006 року*, с. 119.

Закон України „Дро освіту” 1996

Шинк Степан Рудольфович. До питання реалізації державної мовної політики в області. *Матеріали Міжнародного круглого столу 30 листопада 2006 року*, с. 138.

Ільтьо І. В. ред.: Національний склад населення та його мовні ознаки. Ужгород, 2003, р. 84.

Ковач Микола Миколайович. Реалізація державної мовної політики на Закарпатті. .. *Матеріали Міжнародного круглого столу 30 листопада 2006 року* , с.114.

Лизунець Петро Миколайович. Реалізація державної мовної політики і в Україні та пропаганда і поширення українистики за кордоном: проблеми, завдання, перспективи. *Матеріали Міжнародного круглого столу 30 листопада 2006 року* , с. 96.

Листи, та анкети освітньо-культурних товариств Закарпатської області отримані

Навроцькі Євгенія Миколаївна, Адам Владар Євгенович. Пропозиції та зауваження щодо розгляду Концепції державної мовної політики в Україні., *Матеріали Міжнародного круглого столу 30 листопада 2006 року*, с.267.

Матеріали науково-практичної конференції „Державне регулювання міжетнічних відносин в Закарпатті Ужгород, 1997

Матеріали міжнародного круглого столу ”Реалізація в Закарпатській області державної мовної політики та основних положень Європейської хартії регіональних мов або мов меншин. Ужгород, 2006, р.272.

Мигович І. І. Проблеми соціалізації основних етносоціальних спільнот Закарпаття. Матеріали науково-практичної конференції „Державне регулювання міжетнічних відносин в Закарпатті”. Ужгород 1997. с. 46-57

И. И. Марина. Етнокультурний ренесанс румунів Закарпаття. Матеріали науково-практичної конференції „Державне регулювання міжетнічних відносин в Закарпатті”. Ужгород 1997. с. 110-115

Molnár József, Molnár D. István (2005): Kárpátaljai népeisége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében. Beregszász, KMPSZ, p. 120.

Населення України за місцем народження та громадянством (за підсумками **Всеукраїнського перепису населення 2001 року**) <http://www.unepd.kiev.ua/ucipr/uki/sstat/census>

Національний склад населення України та його мовні ознаки (за підсумками **Всеукраїнського перепису населення 2001 року**) <http://www.unepd.kiev.ua/ucipr/ukr/sstat/census>

Національний склад населення та його мовні ознаки. Статистичний бюлетень. Ужгород 2003

Orosz Ildikó: A nemzeti kisebbségi oktatást meghatározó törvények és rendeletek Ukrainában. In: Acta Beregsasiensis, 2000.1. évfolyam, 1. sz., 154-166.

Orosz Ildikó (2005): A magyar nyelvű oktatás helyzete Kárpátalján az ukrán államiság kialakulásának első évtizedében (1989-1999). PoliPrint-KMF, Ungvár - 2005., p. 183 (Стан угорськомовної освіти на Закарпатті у період першого десятиріччя формування державності у 1989-1999 pp.)

Orosz Ildikó szerk. (2006): Felsőoktatási támogatások és hasznosulásuk Kárpátalján. PoliPrint Kft.-KMF, Ungvár-Beregszász, 2006., p. 421.

Пахомова Світлана Миколиївна. Кафедра словацької філології: десятиліття творчості і звершень, *Матеріали Міжнародного круглого столу 30 листопада 2006 року*, с. 170.

Пошивана Ольга Петрівна. До проблеми мовної політики у школах з російською мовою навчання: історія, реальність, перспективи, *Матеріали Міжнародного круглого столу 30 листопада 2006 року*, с. 251.

Розподіл населення найбільш численних національностей за статтю та віком, шлюбним станом, мовними ознаками та рівнем освіти (за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року in. <http://www.unepd.kiev.ua/ucipr/ukr/sstat/census>

Рівень освіти населення України (за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року) in. <http://www.unepd.kiev.ua/ucipr/ukr/sstat/census>

Dr.Reuhl G., Prof. V. Pogrebnyak (1996): Study on the international comparability of the System of higher education. Bonn-Kyjiv,

Сабо Арпад Федорович, Кочіш Марія Іванівна. Особливості викладання української мови в Берегівській угорській гімназії, *Матеріали Міжнародного круглого столу 30 листопада 2006 року*, с.141.

Статистичний щорічник Закарпаття 2003 р. ДКС, 2004, м. Ужгород

Статистичний щорічник Закарпаття 2004 р. ДКС, 2005 м. Ужгород

Михайло Товт. Міжнародно-правовий захист національних меншин (тенденції сучасного розвитку). Ужгород Інформаційно-видавниче агенство „ДВА”, 2002.

Федорова Олена Василівна. Питання реалізації державної мовної політики у полі етнічному середовищі (з досвіду роботи Концівської ЗОПІ-ІІІ ступенів Ужгородського району), *Матеріали Міжнародного круглого столу 30 листопада 2006 року*, с. 272.

Kiadja a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség
Ukrajna, 88000 Ungvár, Pravoszláv part 5.
Felelős kiadó: Kovács Miklós
Nyomdai munkák: Ugocsa Print, Nagyszőlős, 2009
ISBN 978-966-7670-40-5

